

ser sydpå – over forskellige overfartssteder ved Elben, men med Lüneburg som et første fælles mål.

Som en introduktion til grundlæggende regionale ejendommeligheder har værket en særlig værdi, men savnet af vandvejenes behandling bliver akut i de øst- og centraleuropæiske områder.

At disse veje som alle andre førte til Rom, er for de flestes vedkommende underordnet deres orientering mod væsentlig nærmere mål. Værket repræsenterer et imponerende registrerings- og kortlægningsarbejde, der for det middelalderlige Vesteuropa måske overvejende er en orientering i de sekundære, landværts forbindelser, men for Centraluropa nok bl. a. kan illustrere en vis vækst i landtransportens økonomiske betydning i det 16.–18. århundrede.

KAI HORBY

HUGO OTT: Studien zur spätmittelalterlichen Agrarverfassung im Oberrheingebiet. Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte. XXIII. Stuttgart, Gustav Fischer Verlag, 1970. viii, 193 s. 3 kort i teksten og 4 kortbilag i farver. Indb. DM 62.

Denne bog er et i flere henseender interessant arbejde, først og fremmest p. gr. a. sin tilbundsående punktanalyse af nogle få lokaliteter og klostergodser, men tillige fordi det undersøgte område i Breisgau omfatter bebyggelser såvel i lavlandet (Altsiedelland) som i det tilstødende Schwarzwald (Ausbaugebiet), samt endelig fordi det pågældende lavland er en af de egne i Europa, hvor der forekommer tovangsbrug.

Bogens første hovedafsnit (I. Kapitel) er tillige det, der vækker størst opmærksomhed: Ved en indtrængende dobbeltanalyse af senmiddelalderlige urbarer og af opmålinger fra sidste tredjedel af 1700-tallet er det lykkedes Ott at nå frem til bemærkelsesværdige resultater: således påviser han, at de blokformede jorder, som af geografen Anneliese Krenzlin antages at repræsentere et ældre udviklingstrin end systemet med åse inddelt i agre (Zur Genese der Gewinnflur in Deutschland nach Untersuchungen im nördlichen Unterfranken, *Geografiska Annaler* 43, 1961, s. 190–204. – Samme og Ludwig Reuss: Die Entstehung der Gewinnflur nach Untersuchungen im nördlichen Unterfranken, *Frankfurter Geographische Hefte* 35, 1961. – Jfr. Poul Meyer: *Danske bylag*, 1949, s. 270–278), i de her undersøgte tilfælde har ligget til en hovedgård (Meierhof), medens agerstrimlerne sammesteds har hørt til fæstegårdene (Schupposen, Lehen). Tilsvarende iagttagelser kan gøres i Danmark, uden at de dog tør antages at have generel gyldighed.

I sit andet hovedafsnit (II. Kapitel) angriber Ott den især af historikeren Willi A. Boelcke (Die frühmittelalterlichen Wurzeln der südwestdeutschen Gewinnflur, *Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie* 12, 1964, s. 131–163) på et utilstrækkeligt grundlag fremsatte påstand om en kausalsammenhæng mellem tovangssystemet og særlig intensiv parcellering (s. 69), som han ganske vist ikke totalt forkaster (s. 64). Ott beskæftiger sig tillige kritisk med geografen Étienne Juillard's opfattelse (se især L'assolement biennal dans l'agriculture septentrionale, le cas particulier de la Basse-Alsace, *Annales de Géographie* 1952), at tovangsbruget forekommer på den frugtbare løss-jord, samt at specialisering

i retning af brødkorn (hvede eller rug) kan have tenderet mod at fremme tovangsbruget med henblik på forsyning af bycentrene fra Strasbourg til Köln (s. 95). Juillard's teori hviler bl.a. på den antagelse, at tovangsbrug optræder relativt sent i Mellem- og Nordeuropa og må betyde et tilbageskridt i forhold til trevangsbruget. Under sin gennemgang af herhenhørende problemer omtaler Ott (s. 91 ff.), at tovangsbrug undertiden kan være betinget af, at der har været for lidt plads til tre vange, et fænomen, der også kendes fra danske småøer. Som helhed kan Ott's argumentation betragtes som sund; men når han slutter til rotationen ud fra afgifternes art (vinter- og sommerkorn), burde hans læsning af fru Krenzlin's værker dog have advaret ham mod at fæste alt for megen lid til sådanne slutninger, omend det må anerkendes, at han her lægger mere vægt på tiende end på landgilde (Zins).

Hugo Ott har i sin bog endnu et tredje hovedafsnit (III.-V. Kapitel) omhandlende agrarforsætningen i det kloster St. Blasien tilhørende mindre gods (provsti) Weitenau med hovedgård, ladegård og 10-12 landsbyer i godsets frie enemærke (Zwing und Bann), samt uden for dette 12 besiddelser i Schwarzwald og 38 i lavlandet nedenfor. Ott bygger på et urbar fra 1344 med tilhørende Weistum for godset, og hans minutøse gennemgang af denne kilde bidrager væsentligt til at klargøre agrarforsætningen i et af de tyske bondeopstandes klassiske områder.

Ott søger dog lige så lidt som f.eks. Friedrich Lütge at belyse årsagssammenhængen mellem agrarforsætning og bondekrig. I det hele taget er hans undersøgelse på adskillige punkter ufærdig og dens horisont begrænset; men Ott's ædruelighed og solide sagkundskab vækker forventninger til de mere definitive resultater, som han stiller i udsigt.

SVEND GISSEL

JARL GALLÉN: Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Nr. 427:1. Helsingfors, 1968. xxiv, 237 s.

Hvad professor Gallén hermed forelægger for læseverdenen er et debatindlæg om et næsten klassisk emne, forløbet af den grænse der aftaltes mellem Sverige og Rusland 1323 ved freden i Nöteborg. Forfatteren har beskæftiget sig med emnet i mere end tyve år og sikkert gang på gang troet at kunne afslutte sin fremstilling – men atter måttet lægge det fra sig for at kunne honorere nogle af de nære og nødvendige krav i en universitetslærers tilværelse. En del af bogen har foreligget i ombrudt korrektur i næsten seks år, hvad der har nødvendiggjort en række vanskeligt gennemførlige justeringer og korrektioner efterhånden som forfatterens arbejde skred videre frem og bragte ham resultater som han ikke havde ventet at nå. En omfattende trykfejls- og rettelsesliste er blevet nødvendig alene for at bøde på de værste ulemper. Bogen har utvivlsomt vundet i videnskabelig betydning – men unægtelig sat til i læselighed – på grund af denne tilblivelse.

Nöteborgstraktaten der ikke er overleveret i original foreligger i en russisk version fra første halvdel af det 17. århundrede, en latinsk i (dårlige) afskrifter fra det 15. århundrede og senere, samt en svensk der går tilbage til de svenske